

Retrieving Temporality in Charles Olson's Poetry Approached via an Interdisciplinary Perspective

Clementina Alexandra Mihăilescu, Stela Pleșa
Assoc. Prof., PhD., „Aurel Vlaicu” University of Arad, PhD. student, University of Craiova

Abstract: The paper entitled "Retrieving Temporality in Charles Olson's Poetry Approached via an Interdisciplinary Perspective" expands upon Charles Olson's poetry approached via Bachelard, Andrei Cornea and Rosenthal with a view to revealing how spirituality and temporality can be retrieved by surfacing our dark unconscious drives.

Keywords: Charles Olson, Bachelard, Rosenthal, Jung, temporality

Eseul se bazează pe supoziția că trăsăturile caracteristice ale poeziei lui Charles Olson sunt însumate în preocuparea pentru recuperarea temporalității prin descoperirea în adâncime a realităților interioare și exterioare. Pentru abordarea procesului olsonian de înfățișare a pornirilor umane întunecate așa încât acestea să poată fi controlate și înțelese, Ideea platonistă despre al treilea om, poetica bachelardiană a elementelor și modelele arhetipale jungiene cu conotații cognitive vor fi intens valorificate.

Poezia lui Charles Olson cuprinsă în cele două cărți ale sale „The Distances” (Distanțele) și Maximus Poems (Poeziile Maximus) a fost puternic influențată de „Cântările” lui Ezra Pound, de Williams Carlos Williams, și, într-o anumită măsură de Cummings. Aceste influențe se regăsesc în citările extensive prezente în text, în variațiile lungimii versurilor, în rapida tranzitare de la un mod poetic de exprimare la altul, în variatele modele sintactice și în punctuația sa neobișnuită, afirmă Rosenthal (163).

În ciuda acestor influențe, vocea sa distinctă și intențiile sale reverberează chiar din primul vers al primei strofe aparținând celei de-a doua secțiuni din „Regele pescar”: „Ceea ce nu se schimbă / este voința de a se schimba” (163). „A schimba ce?” ne întrebăm. Rosenthal oferă o interesantă explicație, afirmând că intenția principală a lui Olson este de a revigora „valorile primare izgonite de forțele alienante ale civilizației europene” (Bachelard, 164). În ceea ce privește poezia „Regele pescar”, Rosenthal susține că preocuparea sa majoră este „trădarea modurilor de viață semnificative descoperite de om înainte de apariția statului modern” (165). Pe cale de consecință, „trădarea modurilor de viață semnificative în plan uman” în mod necesar implică o permanentă și asumată strădanie de recuperare a temporalității și a tuturor valorilor spirituale organice asociate cu aceasta (moralitate, bunătate, altruism, empatie).

Considerăm că teoria jungiană a arhetipurilor, ideea platonistă referitoare la al treilea om și poetica bachelardiană a elementelor ar putea oferi chei interpretative a intenției implicite a lui Olson de a corela trecutul aproape uitat al omenirii cu prezentul și viitorul.

Pentru a aborda implicațiile majore și profunde ale cologației „voința de a schimba” și de a o pune în relație cu conceptul de „recuperare a temporalității”, poezia „Grăit-a Adam” („Said Adam”) va fi analizată pe mai multe nivele. „Grăit-a Adam” reprezintă un gen de testament spiritual și invită la variate și profunde interpretări.

Imaginile sale bine-articulate, inspirative și profund intuitive pot fi decodificate prin mistică platonistă construită pe baza Teoriei formelor și ideilor. Andrei Cornea, în articolul său „Ce facem cu al treilea om” pornește de la supoziția că „toți oamenii senzoriali” împreună cu „omul ideal” participă la crearea unei noi idei de om – al treilea om (15).

În poezia lui Olson, omul ideal este reprezentat de Adam înainte de cădere, înainte de a păcătui și de a-și pierde puritatea. El este emblematic pentru creatura originară, pură, pioasă, neîntinată. Aceste conotații izvorăsc din statutul său ideal, metafizic, mitic și psihologic. Conotațiile psihologice ale omului ideal platonist ne apropie de conceptul de „om senzorial”, care, în poezia lui Olson, este reprezentat de Adam după cădere.

Întrebarea este cum contribuie „omul senzorial” și cel ideal la crearea, sau, de ce nu, la re-crearea unei noi Idei de Om? Acest lucru se poate întâmpla tocmai datorită faptului că atât omul senzorial cât și cel ideal posedă o trăsătură comună – conștiința. Și totuși, conștiința Omului Ideal este pură, puternică, intangibilă, în timp ce oamenii senzoriali posedă o conștiință impură, slabă datorită faptului că este în permanență biciuită de tot felul de senzații și provocări.

Mai mult decât atât, Omul Ideal este emblematic pentru Iisus Christos, numit de Jung „stăpânul inconștientului colectiv” (29). Relația dintre Adamul păcătos, reprezentat în poezia lui Olson de omul modern senzorial și Omul Ideal – Iisus Christos – generează în fiecare dintre noi ceea ce Jung numea fenomenul individuației. Mai exact, acest fenomen semnifică voința de schimbare, de a ne schimba prin acceptarea întoarcerii în noi înșine și prin aducerea la suprafață, prin conștientizarea deprinderilor, pornirilor întunecate inconștiente inacceptabile sub aspect social. Desigur, un astfel de proces este dureros, dar ireversibil.

Imagistica senzorială din poezia lui Olson asociată cu teoria lui Jung conform căreia se impune să devenim conștienți de natura noastră instinctuală prin conștientizarea impulsurilor noastre instinctuale poate fi interpretată și din perspectiva poeziei elementelor aparținând lui Bachelard bazată pe semnificația psihanalitică a focului, apei, aerului și pământului.

Grăit-a Adam

I

Ziua roșiatică asemenea culorii sale
nu asemenea cântecului
(cântecul său, a zilei neadecvate pasăre
mesager, păpăluda, biciuiește biata voință)

.....

Întuneric pasărea moțată
(nici urmă de zbor sau lumină)
de pe sol cântecul ei pătrunzător:
biciuiește biata voință!
biciuită biata voință!

.....

Noapte albinele neclare
mai zumzăie în teiul cel mare
Munca lor – o permanentă mișcare șerpuitoare
Nici urmă de lumină sau culoare.

II

Zi și noapte noi oamenii hoinărim
fără culoare sau lumină
fără rost asemenea vitelor rumeștoare
fără vânt nezburlând

.....

Acest copac nu se îndoiește
nu e nevoie
se înalță în fiecare an întunecat
neliniștit, absurd, ciclic

.....
Școarță și coloană vertebrală,
asemenea taurilor suntem
înrobiți
de un gard opriți
să dăm frâu dorințelor

.....
III
Toate celelalte se mișcă ușor
albină și pasăre înflăcărată
copac, lumină și cântec biciuitor.
Ne zbatem inutil
creăm enigme
suntem lipsiți de ce ne dorim
blocați în ceea ce avem

.....
Alegerea noastră se aseamănă nuanțelor de verde
pe care noi le diminuăm
ca și bucuria de a trăi
refuzăm culoarea
nu lăsăm nici luminii în noi loc a licări.

.....
Ne plângem că trebuie să alegem
că nu putem fugi și alerga
asemenea albinei și taurului
că trebuie să purtăm roșu
și să cântăm asemenea păpăludei
biciuiește biata voință.

IV
În noapte
țâșnește cântecul păsării moțate:
biciuiește biata voință!
biciuiește biata voință!
biciuiește biata voință!

Primele două versuri ale poeziei, „Ziua roșiatică asemenea culorii sale, nu asemenea cântecului” sunt construite pe baza valorii simbolice a focului, prin culoarea „roșiatică”. Bachelard susține că imaginea omului care contemplă focul este similară cu cea a individului solitar gânditor angajat într-un proces de auto-cunoaștere. Asociat unei atare experiențe iluminante, focul arată la fel de strălucitor ca și „conștiința solitudinii” (13). Bachelard opinează că individul este un proiect, produs al propriilor dorințe și reverii. Și la ce ar putea Adam visa decât la condiția sa primordială caracterizată prin puritate. Urmând linia trasată de Bachelard, Adam poate fi privit ca un „complex mitic” înțeles ca un „ansamblu organizat de reprezentări și amintiri înzestrat cu o puternică valoare afectivă, de care el este parțial sau total inconștient” (32).

Dacă culoarea „roșiatică” poate fi asociată cu „conștiința solitudinii”, cântecul păsării mesager care „biciuiește biata voință” poate fi interpretat dintr-o dublă perspectivă. Pe de-o parte, pasărea este normal asociată cu ideea de zbor, pe de altă parte mesajul păsării „biciuiește biata voință” și care este încastrat în varianta englezească a înșuși numelui păsării „whippoorwill” (în traducere păpăluda), are conotații psihologice semnificând natura noastră umană limitată și supusă păcatului.

Primele două versuri ale strofei a doua „întuneric pasărea moțată / (nici urmă de zbor sau lumină)” pot fi interpretate ca sugerând zborul neizbutit, prin trimiterea la poetica aripilor păsării care, în acest caz, sunt incapabile să zboare. Pe cale de consecință, aceste două versuri se pot asocia cu păcatul original și cu ideea de cădere imaginară (sau mai exact de decădere din statutul de ființă spirituală pură). Bachelard avansează ideea că omul se poziționează în fața lui Dumnezeu în ipostaza de ființă în permanentă prăbușire (cădere), adăugând că aceasta este singura formă de noblețe pentru că este total lipsită de subiectivitate. Lipsa luminii redată poetic prin sintagma „nici urmă de lumină” se poate asocia cu adamica cădere și, deci, cu absența luminii spirituale din interiorul nostru.

Versurile „de pe sol cântecul ei pătrunzător / : biciuiește biata voință” pot fi interpretate din perspectiva simbolismului bachelardian al pământului în strictă opoziție cu primordiala grădină edenică pură și neîntinată de păcat. Leitmotivul „biciuiește biata voință” se constituie ca o metaforă acustică a aspirației noastre spre condiția spirituală pură primordială. Această metaforă acustică construită în jurul vocalei „e” cu conotații intens expresioniste acumulează treptat semnificații cognitive. Se știe că în baza funcției sale cognitive limbajul ajută la formularea gândului. Gândul este întrupat la nivelul limbajului în vocabule ce sunt construite din tipare sonore. De aici, concluzia că tiparul sonor este un tipar al gândirii.

Bachelard asociază pământul cu reveriile voinței în studiul său intitulat „Pământul și reveriile voinței”. El introduce sintagma „funcția irealului” (16), care, în opinia sa, este la fel de importantă ca și funcția realului, în ceea ce privește adaptarea în plan social. Reveriile voinței corespund funcției irealului, opinează Bachelard. Astfel de reverii sunt animate de „pulsării inconștiente” (16) și forțe onirice care toate reflectă misterele vieții noastre conștiente.

În strofa a treia, simbolismul sunetelor apare întrupat într-o nouă imagine sonoră care umple natura nocturnă sugerând o imagine de încredere și mobilitate, un univers în interiorul universului, ar spune Bachelard: „Noapte, albinele neclare / zumzăie în teiul cel mare / munca lor o permanentă mișcare șerpuitoare, / nici urmă de culoare sau lumină”. Albinele pot fi și ele asociate cu ideea de zbor, de mișcare. Cuvântul „șerpuitoare” potențează determinarea lor de a reuși în mișcarea lor încărcată de verticalitate. „Albinele” pot fi puse în legătură cu un proiect poetic de amploare, sugerând dorința poetului de a depăși eșecul, inactivitatea, inconsistența materială, toate sugerate de leitmotivul „nici urmă de culoare sau lumină”.

Dacă privim cu atenție strategia poetică a lui Olson, putem afirma că tehnica sa majoră constă în a-și valorifica „imaginația materială”, definită de Bachelard ca fiind „facultatea de a crea imagini care depășesc realitatea, dar care cântă realitatea” (33).

Cântecul păsării „biciuiește biata voință” în mod inspirativ sugerează maniera artistică în care Olson recrează o realitate psihologică. Stările personale ale lui Adam încorporate în leitmotivul „biciuiește biata voință” nu pot fi reduse la simple afecte sau sentimente. Valoarea lor este mai degrabă ontologică, fiind sinonimă cu o profundă înțelegere a existenței noastre, cu o deschidere spre lume ca o consecință a unei imense încrederi cosmice. Spațiul creat de Olson este un spațiu al solidarității cosmice deoarece omul relaționează cu natura sa umană profundă, cu natura însăși, simbolizată în poezie prin pasăre și diverse alte animale. În ceea ce privește suferința lui Adam, aceasta reprezintă prerechizita necesară pentru transformare spirituală.

Cea de-a treia interpretare a poeziei decurge din arhetipul jungian al schimbării. El constă în trăirea în mod simbolic a experiențelor aparent ireconciliabile ale eșecului și victoriei, ale confruntării personale cu lumina sau întunericul. Acest arhetip are ca scop iluminarea personală și dobândirea unei conștiințe „înțelepte” superioare care facilitează depășirea sau transcenderea unor situații neplăcute. Tiparele repetitive „fără urmă de zbor sau

lumină / fără urmă de culoare sau lumină” pot fi interpretate ca sugerând depoetizarea globală, asociată organic cu diminuarea înțelepciunii poetice.

Această idee rezonază în cea de-a patra strofă „Ziua și noaptea noi oamenii hoinărim / lipsiți de culoare sau lumină / fără rost asemenea vitelor rumegătoare / fără vânt nezbărând”?

Sintagma „asemenea vitelor rumegătoare” semnifică ancorarea în senzualitate, în valorile materiale efemere ale lumii noastre prozaice.

Cea de-a cincea strofă oferă, ca o posibilă soluție pentru a ne putea detașa de lumea prozaică, retragerea noastră într-un „locus poeticus” simbolizat de copac. „Acest copac nu se îndoaie / nu e nevoie / se înalță în fiecare an întunecat / neliniștit, absurd, ciclic”. Acest copac reprezintă pomul cunoașterii, al înțelepciunii poetice care se găsește în noi înșine.

În cartea sa despre arhetipuri, Jung a inventat termenul „enantichomio” (sau întoarcerea în sine). Întoarcerea în noi înșine este o condiție sine qua non pentru a ne descoperi potențialul de a anima cuvintele. Jehan Calvus opinează că doar prin „reanimarea” cuvintelor se poate ajunge la „ideea esențială despre lucruri” (în Bachelard, 32).

Copacul, acest locus poeticus, ne trimite spre grădina adamică, spre posibilitatea recuperării temporalității eterne. Această dimensiune temporală ne facilitează redescoperirea calității spirituale a vieții noastre, plăcerea venerației, a învățării din nou cum să ne hrănim cu uimire și mister. Recuperarea temporalității eterne, sau, cel puțin, contemplarea acestei idei, ne-ar ajuta să ne redescoperim intuiția ca mijloc de abordare a problemelor existențiale și de redescoperire a înțelepciunii poetice.

Imaginea copacului poate fi de asemenea pusă în legătură cu caracterul protector al arhetipului matern. El sugerează acel tip de „seninătate contractată” (în terminologia lui Bachelard, 32) în determinarea sa de a se înălța și de a nu se îndoii niciodată.

Olson ne dezvăluie și cealaltă față a monezii, afirmând că dacă vom eșua să împlinim aceste deziderate vom fi asemenea animalelor necuvântătoare, „înrobiți”, „creând enigme, „lipsiți de ce ne dorim”, „blocați în ce avem”, „diminuăm bucuria de a trăi”, „refuzăm culoarea”, nelăsând „luminii în noi loc de a licări”. În atari circumstanțe, pierdem ceea ce Calvus numea „ideea esențială a lucrurilor” care ne înconjoară. În penultima strofă, Olson se întreabă de ce realitatea interioară decade în paradox. „Ne plângem că trebuie să alegem / că nu putem fugi și alerga / asemenea albinei și taurului / că trebuie să purtăm roșu / și să cântăm asemenea păpăluidei / biciuiește biata voință”.

Asemenea instanțe poetice pot fi interpretate ca semnificând labirintul depersonalizării noastre zilnice, reproducerea și globalizarea. Ultima strofă reiterează leitmotivul „biciuiește biata voință”, care se repetă de trei ori.

Un asemenea tipar repetitiv sugerează un gen de reconciliere între lumea interioară și cea exterioară. Urmând teoria arhetipală jungiană se poate deduce că prin voință și conștiință putem depăși materialitatea, fizicalitatea, putem transcende limita noastră biologică și acumula înțelepciune. O astfel de achiziție poate fi perfectată prin arhetipul sinelui. El este considerat arhetipul integralității psihice, deoarece sinele reprezintă „totalitatea fenomenelor psihice” (Pătru, 43).

Acest arhetip constă în „înțelegerea naturii noastre unice”, a relației noastre intime cu entitățile animale și vegetale, cu cosmosul însuși. În asemenea circumstanțe, cântecului păsării îi sunt conferite spre finalul poeziei, rezonanțe divine. Cântecul semnifică aspirația lui Olson de a-și recupera puritatea artistică intrinsecă. Această puritate în mod necesar implică ideea de a încerca să recuperezi temporalitatea, or, în accepția Anei Blandiana, de a reintegra timpul în eternitate.

Nici un alt poet, după știrea noastră, nu a construit, sau mai exact, nu a reconstruit recuperarea eului intim organic legat de sinele divin într-o manieră artistică mai bogată în conotații psihologice ca Olson. Măiestria sa artistică reverberează în leitmotivul poeziei

„biciuiește biata voință”, abordat de noi din diferite perspective. Perspectiva simbolismului sonor este cea mai subtilă formă de a sugera legătura dintre sunet și gând.

„Biciuiește biata voință” este un vers impresionant construit prin modalități originale de a varia vocala „i”, prin modificarea în primul rând a accentului. În „biciuiește”, accentul cade pe silaba a treia, în „biata”, pe prima silabă, în „voință”, pe a doua silabă. Din acest vers rezultă că purtătoarele principale de rezonanțe sonore sunt verbele, adjectivele și substantivele, numite de Bachelard „rădăcinile vii, rădăcinile sau arhetipurile vorbirii” care „se transformă în simbolism de semnificație” (136). Calitățile vocalei „i” nu colorează doar versul, ci îl încarcă cu conotații temporale. Versul devine „un centru de meditație” (Bachelard, 136) dintr-o interesantă metaforă conceptuală, și anume „viața este o călătorie”.

BIBLIOGRAPHY

Bachelard, Gaston. *Poetica spațiului*. Editura Paralela 45, 2003

Cornea, Andrei. *Ce facem cu al treilea om* în Revista lunară de cultură a ideilor editată de Academia Cașavencu, anul V, numărul 4 (55), aprilie 2009.

Pătru, Alina. *Întemeierea psihologiei creștine a religiei în modelul antropologic paulin și în viziunea psihologică a lui Carl Gustav Jung* (Disertație de master) Universitatea Lucian Blaga Sibiu, Sibiu, 2002.

Rosenthal, Macha Louis. *The New Poets. American and British Poetry since World War II*. Galaxy Book. Oxford University Press, 1967.

The Collected Poems of Charles Olson edited by Butterick, University of California Press, 1987.